

bpost
P.B. - P.P. / P 001131
6840 NEUFCHÂTEAU -
BELGIQUE - BELGIË

LI RANTOELE

Limero 103 - erî-sâjhon 2023

Gazete di prôze nén racontrece ki rexhe tos les troes moes eplaideye pal
« RANTOELE », soce nén recwârlante (a.s.b.l.) mimbe del Soce po les
mancîs Lingaedjes et Tuzances d' Urope (ALCEM), avou l' aspalaedje del
Fédération Walonreye-Brussele

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

Foto: Jean-Pierre Van Overmeire

Mwaisse sicrijheu : Lucyin Mahin. Eplaidew responsåve : Pire Otjacques - rûe d' la Hète, 19, 6840 Li Tchesteau - Bureau de dépôt 6840-Neufchâteau.
Pris : 5€ à limero ; abounmint po èn an éndjolike 5€, papî 18 €, les deus 20€, etrindjir 25€ - à conte IBAN BE74 0682 2043 0507, BIC GKCCBEBB.

Fotos às bouyotes po rire (Li Blawete et Djan Goffart)

- Èm djineco m' a ricnoxhou amon l' apoticâre ouÿ à matén !
 - To doereus mete des pus longuès cotes !

Bén vla ! Dj' a bén bouté eyet dji so presse po ndaler e condjî l' anéye ki vént !

Dji m' a cût èn ou...
 Mins, po shure...

- Ir al nute, sol tins ki dj' pormoennéve mi tchén, n a-st on zig ki m' a râÿi m' sacotche, et s' sâver avou.
 - Mondju ! Ass houkî l' police ?
 - O neni ! Cwand dji pormoenne mi tchén, dji prind tofer ene viye sacotche po ramasser ses ptits strons.

En condjî, dj'é ach'tè dès nouvès tchaussètes "Made in Belgique" qu'i 'steut mârquè dissus!

Les riscijhaedjes e rfondou mostrèt ki ci-ci aconté ostant les dnéyes di l' accint d' après Lidje (imådjes di pawene) ki do ci d' après Tchålerwè (imådjes di droete).
 On î reploye télfeye des pus viyès piceures di croejhete [traits grammaticaux] k' ezès mwaissès modéyes.

Tins des condjîs, dj' a atchté des nouvès tchâssètes fwaites e l' Beldjike (c' esteut marké dsu)

Ådvins (I)

- Coviete (Jean Cayron & Jean-Pierre Van Overmeire)
 Fotofâves (Christian Thirion & Jean Goffart) p. 2
 On repertwere des scoleuse's pol walon (Lucyin Mahin) ...p. 3
 Antifachisse et fir di l' esse (Pol Manipré) p. 4
 Les scoles e l' Flande (Samuël Dumont)p. 5
 Pordjet Pâke 2023 (Dimitri François)p. 5
 On clapant Toû d' France (Jean Goffart)p. 6
 Li monde des Djurassikes (Souzane Mahin)p. 7
 Si disbatijhî u nén ? (Joselyne Mostenne) p. 8

Belès-letes

- Vey voltî l' montinne (Joselyne Mostenne)p. 9-10
 Accidint d' tchesse (Jean-Pierre Dumont)p. 11
 Powezeyes (Jean Goffart, Jacques Desmet)p. 12

shûte p. 18

Ratacaedje

Nouvès idêyes pol walon e scole

Li novele a tcheyou d' èn emile da Djowele Spierkel : on repertwere des scoleus pol walon sol waibe do Ministere.

Adjinçné pa Julien Noël, li novele « djinti ovreu » à Consey des Lingaedjes do Payis (rimetou eshonne avou l' ci do francês, mins tot wårdant les posses buddjetreces).

I faleut rimpli on foyou avou si ombion [profil] come waloneu, et l'ovraedje k' on pôreut fé come sicoleu do

walon.

Sol pî so tchamp, dji revoya l' novele a ene cwarantinne di bouteus ki pôrênt esse interessés d' esse eto « dins l' mouvment ». Et revoyî mes papîs li 2 d' awousse. Response li 3 : *Binamé Mossieû Mahin, Dja bin r'cî vosse mæssadje. Merci d' vos-awè mètu su lès rangs. Vosse dimande va yèsse bin rade siplossiye pa nosse comité*

d' rèlijadje. Dji vos èvôyerè nosse rèsponse ossi rade qui possible.

Et ele vina dedja li 22 d' awousse (dj' ô Bén ki les « splosseus » ovrit tins des condjîs) : *Vosse dimande a bin stî splossiye pa nosse comité d' rèlijadje. Vola çou qu' i m' ont scrît. Co on côp : on fèl merci po vosse dimande.*

I s' adjixheut di relére des scolaedjes sins trop tchicter so les ortografeyes, et puvite adiercîs pol « Payis d' ersè » [Ardenne méridionale] et l' Fâmene djondant.

Al kesse s' i faleut tchôki les scoles por zeles dimander des scoleus, li response esta : « Nonna, vât mî k' ça soeye zeles ki dmandexhe totès seules. Insi, on est seur k' ele front boune ascoye a nos djins. »

Lucyin Mahin, li prumî d' setimbe 2022.

Abondroets

Les scrijhaedjes del Rantoele (rifondou et mwaisse modêye) sont eplaidîs dizo libe licince CC-BY-SA 4.0.

Insi, i pôrênt esse rimetous sins rujhes sol waibe di tecses « Wikisourd », et rashonnés sol pådje del sicrijheuse u do scrijheu. Avou ça ki, s' i gn a deus modêyes (Feller et rfondou), elle î seront todi eterloyeyes.

Les textes normalisés publiés ici et leurs originaux sont sous licence de libre utilisation CC-BY-SA 4.0. Ainsi, ils pourront être republiés sur le site de textes wallons « Wikisourd », où ils seront élégamment rassemblés par auteur. Les différentes versions éventuelles (Feller / rifondou) y seront interliées, permettant de passer de l'une à l'autre en un seul clic.

Les rcetes po lère li rfondou

xh se prononce généralement ch et jh se prononce j (les 2 se prononcent h à Liège, ich-lautés ou ach-lautés en fin de syllabe en Haute Ardenne) ; le suffixe -ea (fr. -eau) se prononce -ia ou -ê; én se prononce éⁿ à Charleroi, mais plus généralement in, et aussi é (Ouest-wallon, Ovifat) ou îⁿ (La Louvière, Ecaussines) ; ae se prononce généralement a (è à Liège, â à Charleroi dans le suffixe -âdje) ; oe se prononce généralement wè (eû à Liège, mais aussi è, û, ë, wa, ou, wê, etc.); ey se prononce èy à Liège et îy ou î ailleurs; sch se prononce sk ou ch (mais h à Liège) ; oi se prononce wa à Namur, wè à Liège, ôⁿ à Charleroi et ou à Nivelles, â se prononce au, â ou â selon les régions ; ô se prononce souvent ôⁿ (presque on) mais ô franc a Namur, ou à Nivelles, Fosse-la-Ville et en Haute-Sûre ; sh se prononce ss à l'Est et ch à

l'Ouest ; oen se prononce souvent on à l'Est et win à l'Ouest.

endè (fr « en », partitif) se prononce ènnè sauf à l'Ouest où il se rend par 'dd' (simplifié en d-)

En wallon unifié, tous les E internes se prononcent è. remantchî = rêmantchî ; retchessî = rêtchêssî. La lettre é ne s'écrit que si elle représente un phonème du wallon : cerjhe, tuzé, singlé. Non si elle provient d'un calque du français : prezinter, republike (lire è).

Les voyelles i, u et ou se prononcent presque toujours longues devant une consonne voisée (b, d, dj, g, jh, v, z), R et Y.

Un espace typographique suit toujours une apostrophe ; il n'y a pas d'apostrophe ni d'E muet internes. Ces deux règles étaient déjà d'application dans le « Dictionnaire des parlers wallons du Pays de Bastogne » de Michel Francard (1994).

Eternâcionâ / Walonreye

« Fir d' esse antifachisse »

Do moes d' avri, avou les eleccions e l' France, on a sovint câzé do fachisse, ki pôreut rivni dins nos payis. Sapinse sacwantès djins, nos vicrêns on tins ki rshonnreut âs anêyes 1930...

Mi, dji m' dimande çou k' ça vôreut dire po les waloneus : nos savans k' e 1930, i gn aveut des loyéns etur puzieurs sicrijheus et l' pârti recsisse. Nén ewaerant, paski l' foite droete, ele flate sovint l' culteure do payis ou do vî tins. C' est po ça ki, cwand ele n' est nén adjinçnêye e pârti, on l' lome eto « mouvmint idintitaire ».

Dins des rvuwes e francès

Ciste idêye la ki l' fachisse si pôreut rsiervi d' noste eritance po sayî d' divni pus foirt, c' est ene sacwè k' sacwants tuzeus î ont ddja sondjî. I gn a waire di tins, puzieurès gazetes sol foclore ont decidé k' elle estént responsâves di n' si nén ritrover maxheyes avou cisse tuzance la. Elle ont scrît e totès letes k' elle estént des gazetes antifachisses. Dins l' prumî lîmero di « Hellebore » (octôbe 2019), li scrijheu inglès David Southwell sicrît : « Les cis k' inmut l' foclore savnut k' il est todi pus sovint eployî come ene âre [arme] po fé avancî des atuzes come cwè ene metowe culteure ou ene raece dinêye est meyeute k' ene ôte. Et c' est ki : des cis k' i gn a tchôn-nut l' foclore dizo l' banire d' on nâcionalisse radicâ et otoritaire. »

« Çou k' est scrît dins ç'-t ârtike la, c' est l' contribouwaedje da « Hellebore » al rezistance, ditst ele li djin ki sene l' editoriâ... Del minme manire, po prezinter l' gazete « Sornettes » ki va rexhe bénrade, on responsâve sicrît : « Paski l' foclore do payis est sovint pris come escuze po vanter des valeurs idintitaires et des stroetès d' idêyes [...], i m' shonne impôrtant d' dire ki ç' gazete ci est antifachisse, anti-idintitaire

et pudrè foirt asteme âs tuzances redjonalisses et tradicionnalisées. » On direut bèn k' c' est on novea uzaedje, foirant

dins les soces di djonnès djins. Kécfeye minme ki, s' i fâreut riscire ouy on manifeste pol culteure walone¹, brâmint des waloneus dmandrênt k' on screye tot parey, diré [dès] l' prumî ârtike.

Des barbôjhès ?

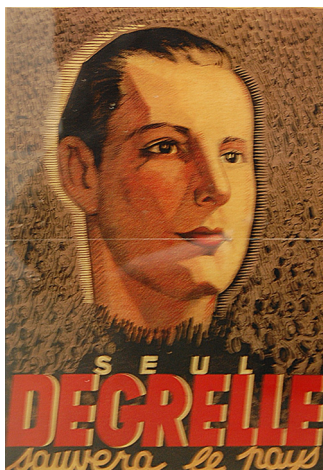
Vos diroz kécfeye ki, tot ça, c' est des barbôjhès ; ki l' contrumasse des djins n' pinsnut nén insi. Dji n' sai nén. Ces djoûs ci, a Nameur, dj' a veu des plake-tot-seu avou l' mes-saedje « Firs d' esse antifachisses » (escrît e walon). Et l' dessén, c' est l' Cok Walon avou troes traits e l' plaèce di si sporon.

Ci simbole la des troes traits, il a stî edvinté e 1932 et i vout dire k' on-z est conte les fachisses, les stalinisses et les wârdiveus (oubén les capitallisses, i gn a deus diferinnès esplikêyes). C' est tot on por-djet, saiss ! Mins, a ç' k' on pout vey, i gn a ddja des waloneus po l' disfinde...

Pol Manipré, li 09 d' avri 2022, so « Belletristica »

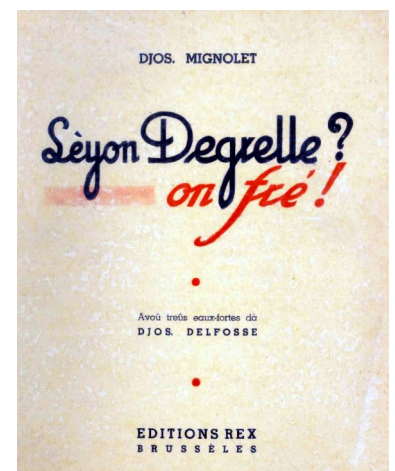
1. end a ddja yeu deus, e 1983 ey e 2003; li dierin est ratouné e walon so l' Aberteke (<https://rifondou.walon.org/afitcha.html>)

Li Walonreye a-t ele bèn manké d' esse fachisse ?

Leyon Degrele esteut on fel admireu di Mussolini. Il a sayî d' prinde li povwer e pârti catolike del minme manire ki l' « Douthé ». Al guere di 40, i s' a metou avou Hitler, et-z amonter li « brigâde d' assôt SS Walonreye ». Mins adon, il a pierdou sacwants recsisses del prumire eure.

Dins les grands scrijheus ki vont-st abshure [adhérer à] l' idêye recsisse disca tins del guere : Djôzef Mignolet, èn admireu sins limotche da Leyon Degrele. Li live cial-djondant a stî scrît come propagande divant les vôtâedjes di 1938. C' est l' seule assaye [essai] politike djournâye sicrîte e walon.

Beldjike

L' acsegnmint e l' Flande

Dji djåze sovint d' nosse pitite Waloneye dins mes tecses. Po candjî, dji va câzer d' nos vijhêns : les Flaminds.

C'est l' veur ki dji n' va nén scrire so yeusses directumint. Tolminme, dji vou divizer so l' acsegnmint rola. Motoit ki dji frè l' minme sacwè po no costé, li côp ki vént. Dihans todi kécfeye !

Rujhes

Des tecses so l' escole e l' Flande, on-z è rtrouve timpepe. Vos ploz lére e neyerlandès, mins i gn a eto des ârtikes francès-câzants dissu l' sudjet.

Onk dins l' ôte, les rujhes di l' acsegnmint al Bijhe del Beldjike shonnut esse les minmes k' amon nozôtes. Metans : todi moens di scoleus. Nos n' alans nén sayî d' comprinde pocwè. Totfeye, dj' a les pinses ki les râjhons sont les minmes k' a Nonne.

Li nombe d' acsegnants discrexhe pâr. Vola l' prumire rujhe. È vloz ds ôtes ?

Les scolîs ont todi moens di bons rzultats. Roci, on n' djåze nén des studiants a l' univiersité. On djåze des efants k' sont co a l' escole primaire, u co des cis e sgondaire. Conoxhoz l' respondaedje da Ben Weyts – li minisse flamind d' l' acsegnmint – cwand on lyi dmande cwè ? « Fât aprinde ey acsegnî el neyerlandès eyet les matematikes. » Dj' a les pinses k' ça n' va nén brâmint aidî el Flande. Ene sakêye response po on probleme k' est onk des

gros nuks d' èç redjon la. Çou ki dj' va dire après vât ossu pol Walonreye.

Aveur si dit et s' disdit ?

Les responsâves k' on-z a dit, c' est des djins ki croeynut ki c' est zels k' a pixhî Mouze (u purade l' Escô). Aprume ene pekêye d' inte di yeusses ki sont mimbes di pârtis patriyotâds. Po l' restant, i vegnnut, à pus sovint, des « vîs » pârtis : socialisses, catolikes eyet liberrâs. Ces troes mouvmints la, ouy, cropnut ezès cindes [se déléterent]. D' on costé, i s' fwaiynut mindjî pa des pus ptits. D' èn ôte costé, i laiynut tot ndaler. Bén seur, i n' polèt mâ di tchaire djus totoute. Mins il ont plonkî dins l' grandiveusté.

Asteure, i s' tuzèt tertos sot po trover des dvudindjes a des rascrâwes k' il ont leyî lonmint cropi sins ls aconter. Asteure, i sont ki carotnut [faire les 100 pas] après on mirâke. C' est mo disbâtchant. Portant, i cachnut si télmint bén ki dj' elzî dinreu l' bon Diu sans cfession.

Dji so bayî [je me demande si] si des sfwaitès sakîs ès savnut rvuzioner [peuvent se remettre en question]. Aveur leu dit et leu disdit, djans !

Come e 19inme sieke ?

L' escole aveut ddja on tiene di mankes. Ci moncea la est co ki crexhe.

On saveut ddja Bén, dispu astou-on-

tins, ki l' acsegnmint esteut co aroké à sistinme askepyî e dijh-nouvinme sieke. Cist asclawaedje la a baxhî ene miete avou l' tins, mins nolu n' a mây volou tourner pâr li vierna.

Diner des copitreces âzès scolîs, dji sondje ki ça n' va rén candjî. Come di djusse, c' est di gros candjmints ki l' escole a dandjî. Ritnoz Bén çoula : les djonnes d' ouy sont les grandès djins di dimwin. Si on saye di les rinde biesses, i n' vont nén divni sûtis. Lapolisse end âreut Bén dit ostant. Ça pufkene po l' avni !

Foû do sudjet di l' ârtike

Cwand dj' a scrît cist ârtike la li 11 di djulete, c' esteut l' fiesse nâcionâle flaminde. Dji bedina boune fiesse a nos vijhêns bijhreces.

Nos estans deus peupes avou l' acsegnmint k' est ki dcwelixh. Adon, k' on soeye

eshonne u nén, on doet dmerer unis. Nos estans foirt djondant n' onk l' ôte. Nos n' avans nén mezâjhe di nos cachî mizere. Mins nerén, dji n' sai si brâmint savnut co etinde èç messaedje cial.

Samuel Dumont, li 11 di djulete 2022, so « li walofile gazete » (waibe « belletristica.com »).

Avou tertos, did pattavâ

Dji vos vleu câzer do walon dins les scoles, mins ci srè po l' Rantoele d' après paski dji ratind des responses a mes scrijhaedjes, aprume pol « sicolaedje des scoleus » às « Promociions Sociâles » di Librâmont.

E ratindant, dji vôreu fé on concours di walon avou Bén seur on djuri, si possibe la k' gn âreut totes les soces del Walonreye. Mins dji n' so k' on pitit ome et dji n' sâreu arindjî çt afwaire la

tot seu.

Adon, dji dmande des djins k' ont Bén l' tins po-z amonter çoula eshonne pol wekene di Pâke di l' anêye ki vént, ki c' est l' « fén d' samwinne do live » a Rdû. Totes les soces pôrént mete on stande po vinde leus lives. E minme tins, on pôreut fé l' concours di walon so deus djoûs. Si vos avoz d' l' agrè po çoula, vos ploz todi responde pa Lucyin Mahin u Bén direk a mi.

Dimitri François, li 31 d' awousse 2022; f.assurances@gmail.com

Les tchafiaedjes do Ptit Louwis (63)

El toû d' France 2022

El toû d' France d' èç-n anêye ci valet les poennes di esse shût. D' après les espécialisses do spòrt, c' esteut – et did lon – el meyeu dispu lontins...

Eyet dji so d leu-n advize.

El troejhinme animeu

Non seulmint, gn aveut deus tchampions ki s' batènt po-z awè l' prumire plaèce, mins c' est on troejhinme gayård k' a vnou animer l' coûsse. Eyet minme putete l' efouwer dipus k' les deus ôtes.

Si Vingegaard eyet Pogacar ont fini el contraire di l' anêye passêye, el Bedje Wout Van Aert a stî l' grand animeu do toû. Il a dayeur wangnî troes etapes eyet repoirte el vert mayot.

El toû 2022 s' endalève di Copenâgue e Daenmâtche [Danemark]. El prumire etape a veyou ene victwère do Bedje Yves Lampaert. Èn ôte Bedje s' a fwait rmarker e wangnant deus etapes : Jasper Philipsen. Vla on bea rzultat po les coreus di no payis. Djusse damadje k' i gn aveut pont d' Walon po wangnî ene etape. No Philippe Gilbert, tant k' a lu, end esteut a s' dierin toû d' France. Fât dire k' i va djoker s' cârire la k' il a ddja 40 ans.

Asteure, dji vos va dvizer di Wout Van Aert k' a fwait sôtler l' loket su câzumint totes les etapes.

Dins les prumirès etapes, i

steut ddja dins les prumîs. Mins, après, on l' a veyou âdavant del coûsse câzumint tos les djoûs. Minme dins les etapes di montagne, i steut la po dner on côp d' mwin a Vingegaard. I rmeteut minme ene paltêye tot pàrtant padvant, lu tot seu, à cominçmint d' l' etape. Çoula po-z awè des munutes d' avance eyet poleur ratinde ès lider pus lon. Adon, moenner po lyi dner on côp d' mwin adon ki les ôtes ekipîs estént scrans. Van Aert a dayeur fini l' Toû e-n estant lomè el mier combativeus [champion de la combativité].

- Ké-n ekipî al leccion po l' prumî. I fât rconoxhe eto ki s'-n ekipe, el Jumbo, esteut – did lon – el pus foite des cenes k' estént à Toû èç-n anêye ci.

El pus bele etape

Mins l' pus bele etape a mes iys, c' esta l' 18inme, di Loude [Lourdes] a Hôtacam.

C' esteut l' dierinne etape di montagne (dins les Pirenêyes) cwand Vingegaard a-st arivé avou pus d' ene munute d' avance so s' dâfén Pogacar. Van Aert a fini troejhinme di l' etape et, çoula, après k'il âye yeu dné on fameus côp di spale à prumî.

Ene bele djesse

Mins i gn a ene sacwè a rtini k' on dvreut vir dins tos les spòrts, mins ça arive trop waire. Pogacar a tourné trop lådje dins on tournant eyet s' a rtrouvè a l' tere. Adon, Vingegaard a ratindou el blanc mayot po continuer eshonne. Ene miete après, Pogacar lyi a dné l' mwin e l' ermerciyant. Ene djesse ki meritève k' on ndè pâle.

On Toû po Van aert ?

Mins l' kession ki brâmint des espécialisses ès dimandnut : est çki nosse Wout Van aert pôreut wangnî on Toû d' France (ou èn ôte grand toû ciclisse) ene des anêyes ki vnèt ?

Vla ene sacwè d' mâlâjhey a responde ! Por mi, i m' shonne esse on prumî coreu. Mins il est ene miete court atelé cwand gn a d' el hôte montinne. Pou les passâjhes [cols] di ptites et mîtrinnès categories, gn a pont d' traeyins a s' fé. Mins po les grands hôts cols (dits di sorcategoreye), rola, i m' shonne k' il est trop rikerak.

Mins dji m' vôreu tromper.

Ça, c' est l' avni ki nos l' dirè !

Jean Goffart, li 13 d' awousse 2022

Fime di synce-fiction

Djurassicmint da vosse

C' est l' prumî côp ki dj' va vey on fime ki n' est nén on fime d' imådjes ! Ey eco : dins les dierins k' dj' a veyou (Les mâvas byins, Rantoele 102), gn aveut ddja des vraiyes djins.

Mins les djâzantès biesses, dins l' fime k' on-z a dit, c' esteut bén des dessinés persounaedjes come on è voet divins les fimes d' imådjes.

Shijhinme boket

Ci fime ci, c' est l' shijhinme boket d' ene riglêye di fimes dins on monde k' a stî mâ-

djiné pa Stephen Spielberg e 1993 avou l' prumî « Park djurassike ».

Po dire li veur, i n' aveut fwait ki mete à cinema on roman d' on lomé Michael Crichton, mous-sî foû e 1990.

Ci n' est nén on fime d' imådjes, a dj' di, mins c' est clair ki les dinozôres n' ont nén stî filmés podbon. Adon, ces secwince la, ci n' est k' des imådjes adjinçnêyes so des copiu-trêces.

Prezintaedje

Dji vos prezinte li spoûle. Mâ-lureuzmint, dj' a manké les cénk prumirès munutes, paski m' cuzene voleut di tote foice aler atchter ene cahote di shoflés poes d' Trouk [popcorn] k' i vindèt a l' intrêye do cinema.

Cwand dj' a moussî e l' sâle, gn

aveut deus viyès djins, feme et ome, Eliye et Alin, ki vlént prinde li SDN [ADN, DNA] d' ene sôre di volants dinozôres k' avént rdjeté tocosté lanawaire.

Deujhinme tâvlea : on est dins ene montagne enivrêye [enneigée] – on vout k' ça soeye li Siera Nevada. On voet ene ôte cope, Claire et Owen, ki vikèt avou ene djonnete di 15 ans, Meyzi. On aprind ki ci n' est nén leu feye naturele, mins k' i l' ont-st afiyî [adoptée]. C' est èn efant k' a stî clôné avou des cellules di s' grand-pere (ki djouwéve dins l' fime di dvant).

Meyzi vout dner on boket d' pwin a si ptit tchén, mins gn arive on dinozôrtea (djonne di dinozôre), on gros mete hôt. Meyzi est tote esbareye, mins come ele voet voltî les dinozôres, ele lyi baye ossu on boket d' pwin. Mins a ç' moumint la, gn a l' mere dinozôrresse ki s' apoente.

Sorvént Owen, ki fwait vitmint rentrer s' feye e l' mâjhon, ca il a veyou des baligands ki cawient [rôdaient] dins l' cotoû.

Meyzi a todi stî reclôse avou ses bea-parints ey aclevêye sins camaeråde. On bea côp, ele vout « vey li monde ». Ça fwait : vo l' la stepêye evoye.

Pont

elle est kidnapéye avou li ptit dinozôre, et resserêye dins ene radjisse di bôdârd [gangsters] ki tnèt des dinozôres sins otorijhaedje. Adon, il adjinçnèt des coûsses come des coûsses di tchvâs, et ramasser les cwârs des wadjeus [parieurs] so leu waibe del Daegntoele.

Les djonnes di dinozôre sont recloyous dins des gayoles. Les meres sont-st al laxhe, avou des colés et des grossès stocaessès tchinnés.

Li pa Meyzi, ki cwirt après s' feye, trouve li radjistoe [planque] des kidnapeus – ki sereut so l' lye di Male [Malte]. I l' diclâre al police di Lavalete, ki vont po-z aler ramasser les kidnapeus. Mins zels dislaxhnut les dinozôres. Mâle idêye. Ces-ci vont-st evayi tot l' payis, et distrure des veyes etires.

Vraiyis filmaedjes

Les secwince d' atacaedje des veyes pa les dinozôres ont pâr sitî filmêyes a Lavalete. Mins les ôtes bokets do fime ont stî prins e Canada (sinnes avou des montinnes al nive), ey e l' Inglutere.

Al fén des féns, l' ONU va decider di wârdier sacwants dinozôres dins èn ebané (rezieve), teyoricmint dins les Dolomites, e l' Itâleye. La, les cwereus vont sayî di les fé viker pâjhûlmint avou les ôtès biesses et les djins...

... disk' à fime ki vént del ridlêye, ca Spielberg a vindou des âjhminces [franchise commerciales] po troes fimes, ki ci-ci, c' est l' deujhinme d' ene shûte lomêye « Monde djurassike » [Jurassic World].

Raconté e walon pa Souzane Mahin, li 27 di djun 2022.

do tins k' dj' aveu co sogne [crainte] des dinozôres d' tchance :

Rilidjon

Mi disbatijhaedje

Dj' a stî aclevêye pa deus parints ki n' s' etindént nén so l' rilidjon. Ene mere magneuse di Bon Diu ey on pere atêye ki n' creyeut ni a Diu ni a Diåle. Nosse pa ni m' voleut nén mete a scole ås beguenes; nosse mame m' oblidjive a-z aler a messe avou leye.

Ene fameuse pûnicion, por mi, li messe do dimegne !

Dji n' î etind rén

Dji maxhe tot, li Bon Diu, Djezus, li Sint Esprit. Dji n' sai pus kî çk' est kî, vârmint. Gn a-t i co ds ôtes a m' grabouyî ? Sont i deus, minme troes so m' dos ? Oudonbén... cénk avou les deus comeres, nosse man et boune-moman ki nos vicans avou leye !

Nosse pa nos va moenner a l' egljhe et rinter a l' mājhon. Dj' a hâsse d' è raler avou lu, mins i rdemare di tos ses pus rade. I fwait s' cōp k' on tchet n' a nén levé s' cawe. Dins m' tiesse d' efant, ça n' est nén djusse. Gn a-t i ene sakî e l' mājhon ki s' rind conte ki dj' a les minmès idêyes ki lu ?

Les pîlâds tchants et les pîlâdès létaneyes do curé repetèt k' c' est l' fâte des fideles. Gn a pont d' dote, c' est zels les câzes did tot, c' est zels k' ont fwait l' cōp. Mins k' ont i fwait d' si teribe, don ? Et mi laddins ? Dji n' a k' ene eveye : cori evoye.

Dji tuze a nosse pa, bèn pājhûle a fé l' long cou dvant l' posse. Po m' rapājhî, dji marone li ptite tchanson da bonpopa e deployant mes doets « la l' ci k' a stî å bwès, la l' ci k' a veyou l' leu, la l' ci k' a yeu peu, la l' ci k' a racorou, la l' ci k' a criyî cwî cwi cwi pattavå l' bwès ».

Dji rwaite l' ourlet do gris mantea d' ene comere k' est dvant mi et dji ratake a maroner « pôcet, laridet¹, grande dame, Djan d' la çô [du sceau], pitit courtåd.² ».

Tot toûne dins m' tiesse, les clotchetes, l' osteye, li coir do Criss, pôcet et laridet. Ci cōp ci, dji conte so mes doets les coistrecs del banse ewou çki dj' m' î va leyî clouper d' ene

munute a l' ôte. Et ça n' rate nén... dji tome flåwe !

C' est come si ene sakî d' grand âdla mi sorlevêve di tere... Ci n' est k' èn ome, on ptit ome kécfeye mins dji n' a k' set ans.

Toumer flåwe tins d' messe, ça m' a-st arivé troes cōps ! Et di ç' cōp ci, dji m' è sovénrè lon-tins : dji m' dispiete dins on lét ki n' est nén l' minne, dins ene mājhon ki dji n' conoxhe nén et dji cmince a plorer... Gn a ene feme k' intere dins l' tchambe et m' dire ene sacwè a n' nén croere : « Ni tchoûlez nén, insi, m' feye. Pont d' rujhes ! Vosse man est a l' egljhe. Ele vos va vni rcweri après messe ! ».

Tote djinnêye, mi mame n' iré pus a messe a Yon, nosse vyaedje, mins a Djmele. Yon ou bèn Djmele, onk c' est l' ôte. C' est l' messe ki n' mi va nén ! Et nosse pa ki trinne e l' mājhon e lijhant s' gazete, come tos les dimegnes... Tot conté tot rabatou, c' est ene injustice.

Fé mes pâkes

On djoû, dj' a dvou « fé mes Pâkes ». C' est on djoû k' dji n' roveyrè djamây. Pocwè çk' on n' m' a nén fwait mete ene cote di pâcresse come les ôtes ? Les deus comeres m' ont co djouwé on mwais toû. Dj' a so m' dos ene sôre di rôbe di marieye avou on roed gonflé cotron. Elle a stî fwaite pa Marcele, li costire di Yon. Dji m' sint gâye, dji rshonne a èn abat-djoû !

Mins gn a si long djoû ki n' arive a l' nute... Dji ratind -----

1. l' arî-dèt, l' erî-doet, li ci k' est padrî l' pôce cwand on vout apicî âk avou ces deus doets la.

2. ricomprend : Djan d' lassô, pitit couteau, pu e walon : Djan d' lacê, pitit coutê. Li « çô », c' est l' marke k' i gn a so l' anea (rond d' ôr) k' on poite a ç' doet la.

djusse di rtrover m' lét po plorer...

Li veye tchereye...

...pate a pate : djonnesse, mariaedje, efants. Tot ça m' a dné on fameus cōp di spale po m' rawè di totes les xhimagraves di l' egljhe catolike. Gn a portant ene afwaire ki m' a vraiymint fwait bisker : c' est l' bateme di mes efants. Dji m' a leyî adire, pā mançaedje des deus familles, ci cōp ci.

On-z a rtourné l' sâvnî [sablier] mwints cōps, leyî passer l' tins...

Scolaedje catolike po mes efants : bèn oyi ! 85 âcint d' re-yussite a l' univiersité. Vént l' djoû d' leu grande comunion. Mi feye li vout fé. Mi fi, c' est « nonna dji n' vou nén ». Et l' veye porshût s' voye avou ses ptits bouneurs et ses mālājhmances.

Ite missa est

Po-z aveur les idêyes claires, aler âd dibout do dbout, i m' faleut fé ene sacwè !

Mi disbatijhaedje n' a nén stî âjhey. Les spepieusès djins d' l' evetchî dmandént télmint ds afwaires. Epwis, dji tuzève sovint a nosse man. C' est come si dj' av « manni » s' memwere, manni çk' elle av decidé por mi e croyant bèn fé. Et portant, cwand dj' a rçû l' papî, dj' a rsintou ene grande djoye, on grand soladjmint. C' esteut ene fameuse sipene fou di m' pî.

Sins ç' pwès la so mes spales, po l' prumî cōp, dj' esteu droete dins mes botes, d' acoird avou mi-minme, infén !

Joselyne Mostenne, prezinté ås scoles di Bive li 10 d' avri 2022, riscrît li 30 di djulete; tecse etir so Wikisourd (tite : Disbatijhaedje).

Li Rantoele às belès-letes

Limero 58 (rawete al Rantoele l° 103 di l' ahan 2022)

Ene ouve ni vât ki po ostant k' ele soeye li djusse et vraiy temoen di s' tins. L' oteur walon doet esse modiene, et l' pus hardeye idêye nel doet nén rbouter. À contrâve, el doet rcweri (Lambert Lemaire, adrovaedje do 49e anouwaire del soce « Les oteurs walons », 1964-1965, p. 24).

Finiesse sol montagne

Tot tchamps-payis, avou mes parints, nos nd avans fwait des tchmins ! Pont d' avion, pont d' otel ! C' esteut l' avinteure e-n oto, avou les cwâtes di djeyografeye. Et bén riscrîre les kilomètes ki li ptite rôlete do tâvlea d' boird vos acsegnive !

Li France, do Nôr à Sud, do Levant à Coûtchant. Pu l' Itâleye, li payis d' mes tayons – ene coxhe so les cwate, todi ! – li payis dou k' c' est k' on câze avou les mwins.

Disca tant ki l' Swisse nos epoite dins on stoubion sins fén.

Li Peugeot ratindeut ci moumint la tote enondêye, presse a nos moenner, câzu sins rwaitî, disca nosse pitit paradis a Champex dins l' Valès. Ele kinoxheut les voyes et les rouwales des ptits viyaedjes ki les parints avént tchoezi d' trevâtchî. « Les otostrâdes, c' est fwait po les djins pressés d' ariver. Mins zels, i n' ont nén l' tins, come nos, d' admirer les beatés del nateure et des terasses si bén floreyes... » dijheut i nosse grand powete di pere !

E l' esté come è l' ivier, nosse pa et nosse mame ni mankênt nén d' fé l' voye po s' ripoizer dins leu ptit tchalet agritchté sol pindant do hôt tiene. Prumirès comissions mon Onezime, li botikî do viyaedje, et s' Sint-Biernåd d' tchén ki fjheut l' fiesse às parints e les rveyant tos ls an.

Dji n' î a stî k' deus côps e l' ivier. Mins zels, fé do ski d' fond e-n amoureux totâtoû des laetches edjalêyes, a costé onk di l' ôte, ça fjheut pârteye di leus ptits plaijhis d' tos les djoûs.

Sovint, i trevâtchént l' laetche, ene miete serés, c' est l' vraiy, mins li spexheur del glaece esteut rapâjhante.

Les roteus, les skiyeus, les patineus, les sclides, n' aveut nouk ki s' fouxhe djamây ritrové à fond po taper ene divize avou les pexhons.

Li hôte montinne et mi : c' est e l' esté k' dj' a rsintou les prumîs senes d' ene istwere d' amour ki n' a mây conoxhou d' fén. Li powezeye des pî-sintes, a poenne afroyeyes dins les bwès d' sapéns às sôlantès sinteurs. Li

tchîpiaedje des rouwâs ki s' coverinèt inte les rotches. Les sovances mouwêyes did cwand dji m' aprepyive des hôtes waides et-z ôre li xhiltaedje des clotches pindowes à cô des vatches – les tropeas î paxhèt do prétins a l' erî-sâjhon.

Adon, on son pus sourd, k' on etind did bén lon, c' est l' ci del rinne [*grenouille*] ki vint sovint à dvant des roteus po lzî dire k' i sont les bénvnous.

So ces pasteraedjes la, l' yebe est crâsse, rilujhante... ele fwait pinser a do vroûl. A mezeure del montêye, ele divént pus râle po leyî l' plaece a kékes melezes, kékes sapéns.

Est i bén saedje do oizeur aler pus hôt ? Po s' piede ? Po n' nén rtrover l' viyaedje,

Finiesse sol montinne (shûte)

les parints, Onezime et s' tchén ?

Mins vos pas sont les mwaisses et vos, vos n' ploz rén fé conte voste hâsse di comunyî avou ç' nateure la ki vos n' pinsîz djamây k' egzistêve. Ele vos assaetche come èn inmant, ele vos epoite todi pus hôt. On croejhlêye vaici vaila des cahoutes di bierdjî. Pu vola les waidiaedjes [pâturages] avalés pa les grandès rotches broustêyes do vint.

l schoirceye fel [le vent froid et humide souffle intensément], a fé awè peu à pus hardi des roteus ! Et i shofele eto, come dins on roman d' Emily Brontë.

Li montêye si fwait pus roede, li rotaedje pus londjin. On dvént djalot des boctins [bouquetins] ki vos vnèt agrignî [narguer] e potchant d' ene rotche a l' ôte, subtils come des spirous.

Dins l' pî-sinte, gn a des blankès taetches k' aparexhêt tot d' on côp. Est ç' on djeu po vos fé passer l' tins, po vs écoraedjî d' monter pus hôt por vos vey cwè ? Li nive est bén la, a vos pîs. Elle a-st arivé catchetmint, ca ele ni vos oize fé awè peu pask' i gn a co brâmint a monter !

Djoker... on n' sâreut-st aler conte.

Fé ene poize bén pus longue ki les ôtes po mete les guetes ey aprestê l' piyolet. Oyida, ca asteure, ci n' est pus del pitite bire. Minme si vs estoz tot enondé, on n' pout nén fé çk' on vout. C' est l' montagne ki decide. Elle a tot a dire et vos, vos n' avoz k' a l' schoûter !

C' est on mouwaedje [émotion] a n' s' è nén fé ene idêye k' on rsint lahôt, tot al copete. Come li sintimint di n' rén esse,

ou si pô, à droet d' totes ces merveyes la. Les grandissimès cresses ont metou leus blancs tchapeas. Li hôte montagne rissaetche si mantea d' brouheur.

Dji so stampêye la, âdzeu des nûlêyes ki dmorèt clawêyes djus, l'avâ, tot l'avâ.

Dji roveye vite ki dj' a dvou fé ene foice po monter discar la, et k' dji so drenêye. Dji n' a nén ddja hâsse di rdischinde dins l' valêye – k' a divnou on ptit pont k' on-z advene a poenne – et-z î rtrouver l' traeyin do monde d' asteure.

Tot âd dilong des djoûs et des anêyes, les montagnes ont divnou mes copleuses. Ele m' ont acmoirdé [apprivoiser].

Dji n' a djamây sitî pus hôt k' 4000 metes mins est ç' vraiymint ça ki conte ? N' est ç' nén ç' meur di nive là, li passâjhe des Schandeyes [col des Ecandies], a 2796 metes, ki vs avoz gripé tot fjhant des zigzonzeces di troes cwate pas, on pî après l' ôte, des eures à long. Adon, rexhe so ene cresse k' i vos fât ascoxhî po-z aporçure les glaeces padzo vos, essôrcelantes a côper l' alinne, et ki l' vint fwait tchanter.

On tchant mây etindou. Come on tchant ki vénreut des parfondeurs del tere.

Mins c' est aprume li taijhance... li sôlante taijhance des copetes, ki vos rtoûne, côpêye a moumints pa ene criyâde coirnaye k' on lome, vaila, ene tchawe.

Joselyne Mostenne, li 14 di may 2022.

Li mwaisse tecse e Feller-Léonard pout esse lî sol waibe Wikisourd; alez sol pådje del sicrijheuse : https://wa.wikisource.org/wiki/Oteur:Joselyne_Mostenne

Nén rmete djin a biesse ?

Cwand on towe on live ou on lapén, on vude li vexheye tot prindant l' biesse avou ene mwin pa ses pates di dvant, et tchôki so s' vinte avou l' pôce di l' ôte mwin.

À mitan des anêyes céncwante, li campagne condruze ni shonnéve waire aveur candji à long des siekes. Ele dimoréve discôpêye a dominnes erités del colonizâcion rominne.¹ Les tchesteas avént djusse pris l' plaèce des villas et les monsieurs l' cisse des rdjetons des vîs sôdârs da Cezâr.

Li tchesse esteut co todi l' priviledje des ritches et l' ratind-tot² esteut l' noere biesse des grands prôpietaires.

Portant, do djibî, end aveut a trûlêyes. Des lives, des pietris, des faizans et des lapéns. Et des lapéns plin les bwès et les tchamps. C' esteut l' grijhe pesse po les cinsîs. C' est ki les tracteurs et les pwezons tchimikes n' avént nén co ataké a distrure les sâvadjès biesses et les fleurs des tchamps...

A l' fén des batowes, i gn aveut des cintinnes di pîces à tâvlea. Mins rén a vey avou les cenes d' asteure, wice ki les grossès fôrtunes egadjèt des gâres [gardes] inglès po fé s' enûler dvant les tireus des meyes di faizans et d' canârs aclevés dvins des treyes [grillages]. C' est k' on n' voet mây pus l' noere betchete di l' oraye d' on live ou l' pitite blanke cawe d' on lapén. Et ça fwait ene bele tchoke ki l' pietri a disparexhou, minme so les tâves des restorants.

Po l' tchesturlin, si batowe, c' esteut l' grand djoû del sâjhon. Li djoû d' l' awousse [moisson, récolte] po s' djibî. Awousse k' i moennéve avou ses amisses et ses vijhéns. Et come po l' frumint d' ses frudjantès teres, li tins

djouvêve si role. Mins, k' i plouye ou k' i luye les cwate solos, les cis k' on n' s' endè poleut passer, c' esteut ces omes la, des mandayes [homme à tout faire] ou des halcotîs [petits paysans], ki rotént tot do long do djoû ad triviè des ronxhisses, des broûlîs et les basses tot fjhant des brrrr, brrrrrr et toker les bôrs [troncs] avou leus bastons po ndè traker foû plomes et poyaedjes. Des pitès djins ki, come leus tâyes [ancêtres] l' avént fwait divant zels, si crevintént à siervice des mwaisses. Mins ça n' espaitchive nén d' esse des araedjîs trakeus ki n' ârènt nén volou manker l' batowe. Àresse, li gâre el sepeut bén et, dismetant k' on sierveut l' borgogne a l' tâve à tchestea, li botaye di peket passéve del boke al boke adlé les trakeus. L' après-nonne end aveut kéconks ki halcotént [chancelaient] ene miete so leus djambes et, do costé des tireus, on flitchive [fléchir, diminuer de précision] brâmint.

Ci djoû-la, après les troes côps³, come les tchesseus, el fizik à lådje et distcherdjî, si rashonnént, n a ene sakî ki lzî vna dire k' i n aveut-st on trakeu k' aveut stou touwé.

Sol côp, tolmonde dimora stâmusse.

Pu n a onk di zels ki dimanda, sins djinne : « L' a-t on Bén fwait pixhî ? »

Jean-Pierre Dumont, divins' :
« Ayir, ouy, dimwin... »
(Muzêye do Pârlaedje,
2022; loukîz p. 14).

1. Les Romins ricrindént les Condruzes, k' avént âjhey d' elzès vni ataker dins les vâs, et s' ressâver so les cresteas (tot l' Condroz, c' est vâs et cresses ki s' shuvèt). C' est po ça k' les ocupants avént mådjiné on sistinme d' ocupâcion del tere k' on pout co racertiner tot s' pormoennant dins l' payis asteure. Tos les deus kilometres, il avént dné ene cinse (ene « villa ») a èn ancyin sôdârd, avou, insi, ses 400 ectâres di tchamps et d' bwès. Les cinses d' adon ont divnou des viyaedjes u des des hamteas. Ou des tchesteas tot fén seus, cwand tote li stindêye del villa a dmore à mwin do minme mwaisse tinant [propriétaire], sins esse racapârtéye [démembrée] inte trinte-shijh eritîs. Mins todi a deus kilometres di n' onk l' ôte.

2. Po les tchesseus, on « ratind-tot », ci n' est nén vraimint on brancî, mins c' est l' ci ki tire so tot çki bodje, aprume si ça vént des bokets dâs vijhéns.

3. Les troes côps, c' est on coirnaedje do gâre troes côps d' erote po-z anonci l' fén del batowe.

Padrî l' finiesse

Vo m' rila co padrî l' finiesse,
Sins djoke et mourmachant dins m' tiesse
Dji m' ervoe co estant efant :
Les djins èm trovént ddja soyant.
El tins passa padvant mes iys;
El moncea d' eures s' a dispiyî,
Avou ses pitîs maladeyes,
Ses traeyins, bisbrouyes et tchireyes.

Cwè fé roci padrî l' finiesse ?
Toute el djournêye, dji rwaite dins m' tiesse.
Eyet c' est in moncea d' sovances
Ki m' deynut ki dj' n' a pont yeu d' tchance;
Ki s' disrôlèt come on tchaplet
Leyant pinser k' c' esteut l' mwais chwès;
Tchaeke côps k' i gn aveut ene decizion
Dj' el purdeu sins waire di passion.

Gn a ptete pont d' bârea a l' finiesse
Mins i gn a pont nerén dins m' tiesse,
Paski les idêyes erpasnut
Et les imådjes ès comelnut
Sins ki dj' n' arive, à grand djamây (*jamés*)
A tenawete les rashonner.
Et pocwè nén les rmete d' aleure
Po m' sinti binâjhe dins mes meurs.
Mins dj' erwaite todi pa l' finiesse
Tot xhinant sins djoke divins m' tiesse.

A tot moumint, dj' so mâ dins m' pea;
Sofri, divins mes vîs oxheas.
Yeusses sont todi presses a sketer
E ratindant d' esse eterés.
Dandjreus k' i s' vont plaie mon les viers
Pask' i veynut voltî el noer.
C' est come mi avou mes idêyes.
Èm veye a todi stî fayêye.
Cwand dji tape èn ouy pa l' finiesse,
Les djins saetchnut ene drole di tiesse
Pask' asteure, mi, dji n' fwai pus rén :
Dji m' rakinkeye ratindant l' fén.

*Jean Goffart, plake « Padrî l' finiesse »
(loukîz p. 14), mwaisse copeye (avou on
dierin coplet) so Wikisourd*

Vos avoz...

Vos avoz discroejhé mes bresses,
Si m' prinde dins les vosses.
Dji m' a leyî bircî, et rclôre mes
ouys.
Dj' a sintou l' plaijhi monter come
ene wague.

I n' a waire falou d' tins,
A m' cour, po prinde muzeure do
vosse.
Dj' a tchai la, roede sote.
Vos m' avoz achevé la, l' alin.ne
côpêye.

Dj' a-st atrapé l' berloke.
Dj' a pîlé po k' vos târdjîxhe;
Dj' esteu neyeye come djamây,
Come si dj' âreu yeu bagnî dins on
rixhot.

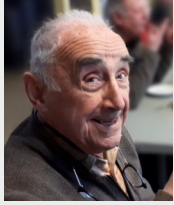
Vos avoz plonkî dins m' cour,
Dins m' coir,
Dins m' tiesse.

Vos î avoz prins tote li plaee.
Dji m' a sintou si flâwe.
Dj' esteu divnowe vosse djouwet;
E minme tins, dji m' sinteu pus foite,
Pus deure, pus achevêye,
Pareye ki vos.
Et dji m' a payî
D' ene vicâreye a vos costés.

*siné: Mareye Clape-Shabot, so ene
idêye da Anne Ravet*

*Mâjhnî (Jacques Desmet), divins « Rime-
rame 2021 », nén co eplaidî*

Sovnances di 1944

Mi evacouwâcion

Dj' aveu nouv ans et dmey e moes d' may 40. Et gn a yeu l' dcliarâcion d' guere on djoû, et l' londmwin, nosse mere aveut decidé d' endaler.

Fât dire ki m' popa esteut d' Dinant. Et il aveut stî espôzé so les bresses di m' matante cwand on a fuziyî les djins d' Dinant e 1914. Et dji m' a aporcû, gn a k' sacwants anêyes, ki m' popa n' aveut mây sitî aclevé di s' famille. Totes ses djins avént stî touwés a l' guere di 14. I n' nos l' a djamây dit ! Djamây ! I tneut ça por lu.

Et cwand i gn a yeu l' guere, dji m' rind conte asteure kéne hisse il a dvou awè di vey si feme et ses deus efants prinde ene vweteure d' efant so Ôtrepe... Gn a yeu l' môde, après guere des grandès vweteures d' efant. Éne vweteure d' efant come ça, on aveut tchôkî ddins sacwants bagaedjes, et dj' avans pârti so les voyes. On a pârti a pî.

Dimandeu (Dm.) - A pî ?

Bob Gérard (B.G.) - A pî !

Dm. - Di Dinant ?

B.G. - Non ! Mi pere esteut d' Dinant, et il aveut viké li guere 14-18. Et – dj' el voe co – il aveut des grossès lâmes. I breyeut. Il esteut abiyî a militaire : il esteut raplé ! Et il a dvou leyî pârti si feme et ses deus efants.

Dm. - Eyou çki vs avoz ndalé, vozôtes ?

B.G. - On a-st arivé e l' Burtaegne. A Sint-Djildasse di Rwi, e Morbihan. C' est la k' dj' a cnoxhou Simone Signoret.

Dm. - Nén portant a pî ; vos n' avoz nén arivé...

B.G. - Non, non

Dm. - À trén, après ?

B.G. - Non, on a co yeu des tréns. Dj' aveu on mononke « pal mantche » – ki dji di todi ; on l' apléve mononke Meurice –, k' esteut madjôr a l' ârmêye

a Mont [Mons], et k' esteut tchîf militaire del gâre di Mont. C' est lu k' organihive des voyaedjes po les studiants k' estént e sursis, mins k' estént e l' âdje d' esse sôdâr. Il alént vite fé èn aprindaedje rade, po monter direk à front. C' esteut l' deujhinme u l' troejhinme djoû del guere, hin ! Tincion ! Et il avént ôre [ordre] di ça : d' aler pa Mont ; c' esteut èn ôre di rapel.

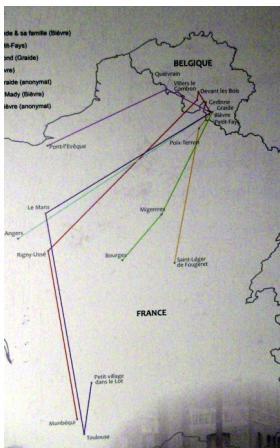
Dm. - Et so les voyes, vos avoz stî bombârdés ?

B.G. - Awè, hin, nos avans stî mitrayîs ; mitrayîs pa les Chtoucas.

Dm. - Et a ç' moumint la, vs estîz so ene tcherete u so... ?

B.G. - A nonna ! On esteut co a pî.

eredjistrumint do 28 di djanvî 2022, schoûtâve so Wikisourd (p. 18, pu taper l' minme tite dins l' purnea « cweri »).

L' egzôde des Bivîs

E moes d' octôbe 2021, gn ava ene espôzucion sol guere di 40 al bibio-teke di Bive. Sara Lambot, li mwaisse bibiotecresse, rifjha l' egzôde di sacwants familles do Grand Bive. Vos veyoz ki l' prumî « voyaedje » âdzeu, c' est a pô près l' minme ki l' ci da Bob. C' est l' famille Lucy ki fjha ç' voye la (avou Gaston, li scrijheu e walon, et Marraye si sour et Uguete si neveu,

deus scolresses des scoles di rfondou walon d' Bive). Pocwè ci voye la ? Pask' il avént aidî on sôdâr burton e l' guere di 14, al batreye di Bive, et il avént dmoré e hant [en contact] avou lu. Il î ont stî rçûs e 1940.

Madi Dorcîmont (6 ans adon), come Albert Mahin di Transene (18 ans, li jhoz s' voyaedje so l' Aberteke) alît disk' a Nonne del France.

Sovnances di m' pitite efance

Abén gn aveut m' moman ki m' dijheut todi ki m' sour esteut pus bele ki mi. Pocwè ? Et dins tos ses djesses, e l' mâjhon, c' esteut come ça. Mi dji n' veyeu nén l' diferince, hin, paski cwand dji rwaitive les fotos, dj' esténs tot nous so l' vinte, so les peas d' bedot, dji n' veyeu nén l' diferince inte mi sour et mi.

Et, bon ! ça fwait : on djoû, gn aveut ene pitite meskene avou nozôtes. Ele mi câzéve todi e walon. Mins dji n' m' è rindeu nén conte, mi. Dji n' aveu k' sacwants moes ; dji n' aveu nén èn an. Et elle esteut ki rnetyive dins l' mâjhone, et li

tchambe di mes parints. Et mi, dj' esteu astok d' ene ârmwere, et dj' aveu tiré li ridant et dji djouwéve didins. Faleut ddja l' fé ! Dj' aveu fotou ene atelêye teribe. Et ma mere rinter. Ele dit : « Bob, ferme le tiroir ! ferme le tiroir ! » Dj' el riwaitive come on bâyâd, mi. Dji n' compurdeu rén do tot di çk' ele mi dijheut la. Alôsse, ele s' adresse a Maria, nosse pitite meskene. « Dites-lui de fermer le tiroir, Maria ! » « Sere li ridant, mi ! » Torade, dji l' a rclôs. Dji n' kinoxheu bén l' walon mins nén l' francès. Puski ele câzéve todi avou nozôtes (e walon).

Bob Gérard, minme diâlè po l' raschoûter.

Novèa live e walon

Tuzaedjes sol vicant

C' est l' deujhinme boket do live : « Ayir, ouy, dimwin... » ki nos vos avans prezinté dins l' Rantoele 102. Li scrijheu, Touma Gaspâr, i sait pâr di cwè k' i câze, ca c' est on rlomé botanisse, ancyin prof a l' univ di Lidje... et di Djneve [/Gn.gnêf/ Genève].

Ses idêyes sol vicant sont scrîtes dins deus tchaptrês do live. Li prumî s' lome « E l' vi-câreye, rén n' doet fé sogne; tot est a comprinde » (pådjes 131 a 135). Li deujhinme : « Li vicant, li moirt et l' Bon Diu » (pådjes 138 a 142).

L' eternité

Metans ene gote d' aiwe rashiove e tancea d' vosse mwîn. Ele si va svinter [évaporer], ça fwait : aler rdjonde les nûlêyes. Ele rivénrè on djoû, tot ratoumant come gote di plouve (ele rest likide). Mins motoit k' ele ritchairè ossu e-n on gurzea u divins ene flotcheye di nive. Elle a divnou deure, solide. Mins azâr k' on n' rawâdrè waire po k' ele ridivnaxhe likide. Ci candjmint la d' ene minme molecule d' aiwe inte troes vizaedjes n' arestêye mây. C' est on mouvment sins ahote. C' est l' eternité ! Comprindoz : ça n' atake nén, ça n' a

nole fén : ça toûne sot (p. 131).

Viker, mori

Nosse veye, nost âtoû [environnement] come pitits vicants, ele si passe divins on monde etir (èn ecosistinme). Tchaeke coir n' est k' on cmaxhaedje d' aiwe, di tcherbon (carbone) et d' minetes [minerais] ki n' âreut nou vicaedje sins tote ene driglêye di ptitès biesses (des microbes, djans) ki s' metèt a houte inte di nos celules. C' est zeles ki rmagnèt nos amagnîs, deurs ou likides, et nos dner l' exhowe [énergie]. Viker, ci n' est rén k' moure ces amonucions la [nutriments] po ndè rtaper des strons (sâf respect). Ces distcheyaedjes la (sitrons, polenes, crotales, petales, flates) vénront bèn a pont po ds ôtes vicants endè fé sins rla des celules. Veyou come çoula, li moirt après l' vicaedje, ça pôreut esse mori

d' fwin. Mins â pus sovint, c' est ene ahote di l' eshonna [ensemble] ki fwait on coir. Ene moxhe e si ôrlodje ! Li cour, metans, ki ndè pout pus. Nos celules ni sont portant nén moites tertotes. Mins s' alèt ele esse rimagneyes pâr microbes ki vikèt avou zeles (symbiotiques). Ca il ont fwin, zels avou. Et ça racmince... (p. 132).

Li Bon Diu

Et l' Bon Diu, k' endè fât i pinser ? Seul k' i n' a nouk k' el voerè mây ni l' aduzer avou ses mwîns. Mins l' djin a mezâjhe d' ene Sakî âdzeu d' leye, k' ele pôrè priyî po l' saetchî foû di spexheur, cwand gn a ene sacwè ki n' va nén. Èt s' voleur rashonner avou ds ôtes sol no d' on metou Bon Diu. S' i gn a des ôtes ki n' pinsèt nén l' minme, et ki sont dins èn ôte rashonmint, c' est k' il ont stî aclevés ôtrumint, divins èn ôte totâtoû [milieu environnant]. Al fén des féns, li Bon Diu n' est ki l' rashonmint d' tos nozôtes, djins, biesses, plantes et microbes. (p. 141)

Â Muzêye do Pârlaedje e l' Ârdene, contact@museedelap parole.be.

Kékes lives e walon co atchtâves al Rantoele

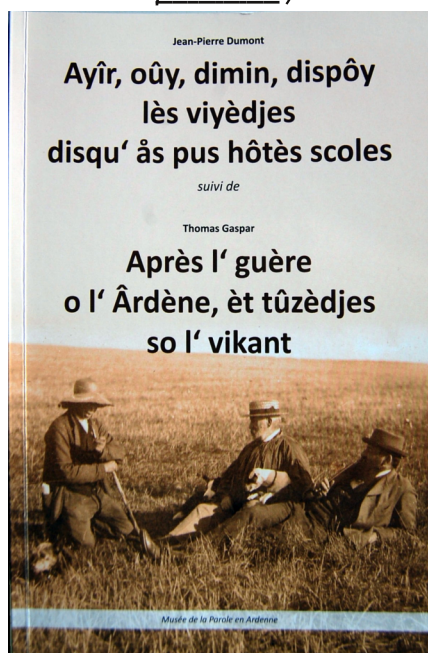
emilez a : f.assurances@gmail.com

(end a co des ôtes pus vîs, loukîz l' Rantoele 101)

Yannick Bauthière, **motî d' potche walon / francès & francès / walon** (2009)..... 8,50 (rimetou â vî pris) + 4 € po l' evoyî
Lucyin Mahin, Vera (roman ki s' passe e l' Crimêye ey e l' Oucrinne, 2011)..... 18 €
Jacques Desmet, On Sâni a pâr (roman ki s' passe 1930-1940, 2013)..... 15 €
Jean-Pierre Dumont, Tot toûnant lès pådjes (noveles, 2017)..... 12 €
Lucyin Mahin, Moudes a rvinde (noveles, touwaedjes et terorissee, 2019) 18 €
Jacques Desmet & José Schoovaerts, Novèles èt Binde à dèsséns (2020)..... 15 €

emilez a : jean@radioquartz.be

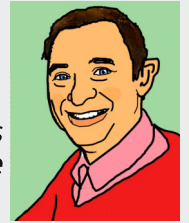
Jean Goffart, Dji m' lome Meliye (2009)..... 9 €
Jean Goffart, Raecene (plake di tecses, 2016)..... 10 €
Jean Goffart, Djins d' amon nozôtes (noveles, 2020)..... 20 €
Jean Goffart, Padrî l' finiesse (sitroete plake, tecses so on fond d' muzike, 2021) 15 €

Novea roman istorike e walon

Fåvnale

C' est on roman e walon, sicrît pa Jacques Warnier ey eplaidî ås edicions Tétras Lyre (dins l' coleccion « Di Walonreye ») e 2021. Li fåve est publiyeye e walon sol pådje di hintche avou l' ratournaedje francès vizon vizu (sol droete pådje).

Dandjreus ki l' Djåke Wargnî a stî rapexhî ene viye racsegne istorike — ou est ç' ene racontroûle ? — so on viyaedje k' åreut disparexhou dins les bwès di l' ancyin ptit ban del Grande Han.

Aveut la seur on molén, poy ki l' no d' plaeece a dmore : li Molén d' Fåvnale. Ci lomaedje la est co rlevé insi dins les anêyes 1930 dins l' live Haust so les nos d' plaeece del Walonreye.

Môde di scrijhaedje

Li scrijheu est eto radiowisse. Adon, i lyi a stichî ciste idêye ci : c' est les schoûteus di si emission « Li sîze walone » ki vont moenner l' paskeye. Come di djusse, so on cwacwa [énigme] ki c' est lu k' a metou e-n erote : pa ké sint l' hamtea

d' Fåvnale s' a-t i dispeuplé ?

Po fé pàrticiper ses schoûtants, Djåke lezî dmande ene kesse al fén di tchaeke emission. Li prumî ki respond djusse, i lyi propôze troes voyes po l' fåve si porshure dins l' tchaptrê d' après. C' est l' voye ki l' schoûteu-se a relî ki serè tchoezeye po l' shûte di l' istwere.

Plaçaedje dins l' espåce et dins l' tins

Fåvnale, di ces trevéns la, c' est don Bén on hamtea do

conteye di Derbu. Gn a ene tchapele, k' on pout dire ene egljhe, poy k' i gn a on curé. Les hamteas les pus près, c' est Pitihan et Biron. C' est la k' les djins ki cwitèt Fåvnale si vont rastapler.

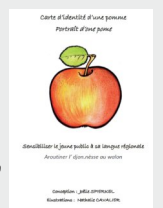
Nos estans do tins d' l' Ancyin Redjime, dins les Bas Pays otrichyins, dandjreus. Mins pâr divant l' ringne di Djôzef II d' Otriche. Kimint l' sait on ? Paski dins si dvanzouve [avant-propos], li scrijheu nos aprind — u nos rmimbere — ki, e 1783, Djôzef II disfinda k' i gn åye co des ermitaedjes so ses tere. Et k' al fén do roman,... Mins i n' fât måy dire li fén d' on roman, paret !

Dipus d' racsegnes sol Wikipedia walon.

Novea livret scolrece [pédagogique]

Portrait d' ene peme

PORTRAÏT D'ONE POME, c' est ût pådjes e walon avou l' francès djondant. Avou shijh pådjes di desséns, deus pådjes di mots egayolés... Vo nos la ahessîs po-z emantchî ene sipitante luçon po ls apurdisses...

Et-z awè insi one bone ricète po-z aroutiner l' djon.nesse au walon.

Li plan

Li plan c'èst d' rêlire (di tchwèsi), one saqwè qui tot l' monde conèt. Dins ç' cas-ci, c'è-st-one pome : on frût qu'on croche didins dispûs qu'on-z-est tot p'tit... Dijans todi quètefiye !

Pondants èt djondants

Po c'mincî, li maïsse mostère l'en-d'foû do frût : si quêwe, si fouye, si-t-ouy, si pia... c'è-st-auji po tortos ! Mins d'on côp, i vos va d'mander di r'waîtî comufaut l' rëfoncemint d'èwou-ç' qui l' quêwe brotche foû ou bin l' cotoû d' l'ouy, ou co lès p'titès tatches cossauyîes pa

t't-avau l' pia do frût, èt i va sayî d' sawè si one saquî pôreut bin dire comint-ç' qu'on lome cès paurtîyes-là, à qwè-ç' qu'èle pôrin.n' bin sièrvu, dovint qu' tot-autou dèl quêwe, li pia èst rèche èt a candjî d' coleûr ?

Èt tot r'waîtant dès dèssins èt l' frût - ètir ou côpé è deûs -, lès-èlèves apudenu one masse d'afaires su l' pome qu'i 'nn' avin.n' nin minme one idêye ! Mins, fwârt avant, i chone qui, pate à pate, i compudenu lès mots walons, qu'i lès savenut lire sins mau sins rûje, qu'i lès polenu scrîre èt minme taper 'ne divise tot djouwant avou !

Èst-i possible

Èst-i possible, su deûs-eûres di tims, d'awè tant d' l'agrè po-z-aprinde li walon ?

Pont d' doutance ! Mètoz do bon voulwêr, do dâr èt dèl djôye dins one lèçon bin mace-néye èt vos assatcheroz lès djins au walon, come dès copiches avou do suke !

Po rin èt libe di drwèts

Li cayè, avou sès dèssins èt avou sès djeus, èst libe di drwèts. On l' pout tèlekèrdjî su l' twèle èt c'èst po rin : <https://relis-namurwes.be> ou tot scrîjant al sicrîjeûse : creasbl@outlook.be.

Joëlle Spierkel, li 7 di djun 2022

Belès-letes e walon

Vîs et noveas scrijheus (I)

C' esteut e 1997, a on raploû so les lingaedjes d' oyi [langues d'oïl] a Mârcinele. Emile Djijård, dins ene bate di dvizes inte raploujhisses, dijha a pô près çouci :

Les scrijheus di dvant 1950, Li scrijhént walon come li francès. Gn a k' nosse djermêye k' a cmincî a-z askepyî on stîle di belès-letes pâr e walon.

Est ç' li veur ?

Ciste idêye la a lontins verziné dins m' pitite tiesse. Ele mi rivna schôpyî enawaire, ki dji rcopyive on papîscrît da Djôzef Mignolet, sicrît e 1964, « L' amour a l' Alambra ».

On n' pout nén dire ki c' est on ptit scrijheu, ni ki l' sudjet est al viye môde. Dj' ô Bén tot câzant del viye môde : les persounaedjes sont des ptitès djins des vijaedjes, todi foirt catoliques. U des ovrîs d' houyire u d' verreye, forpoujhîs pa des mwaisses capitalisses. Nonna, c' est on roman istorike ki s' passe e 14inme sieke al coû do rwè arabe di Gurnåde, e l' Andalouze.

Po sayî d' vey clair dins nosse kesse, dji vos saetche deus fråzes do tecse :

« Après aveur loukî les flots ki vnént mori sol sâvlon, ene conversâcion s' egadja inte zels deus, conversâcion d' bons camaerâdes, ki divna portant vite come ene kifession. »

Sayîz di rmete cisse fråze la e francès. Vos ratoûnroz mot po mot, eyet l' fråze francesse serè daccion, et minme littéraire.

Fijhans asteure li minme egzercice avou on ossu grand scrijheu, dins les minmès anêyes, mins ki shût les idêyes da Gilliard. Pol minme nombre di mots al grosse morbleu, on lét çouci :

« Li Ptit Bert ride å rvier sol sâvlon k' est tofer frexh et endalisse addé l' soyreye. Ayayay ! Si gâtche djambe ! Come s' il âreut l' egljhe di Dorene dissu. »

Mignolet âreut motoit scrît in-

si : « Li Ptit Bert touma al rviessse sol sâvlon, todi frexh et ridant dilé l' soyreye, et l' grosse pire k' i poirtént, pezante come l' egljhe di Dorene, lyi sprâtcha s' gâtche djambe. »

Dji vos lai corwaitî les diférences di stîle. Leyîz m' djusse vos dire ki, cwand « Li Ptit Bert » est eplaidî, e 1969, li mot « endalisse » (« ènn'alis' »), c' est èn apacse, dj' ô Bén on mot ki n' a mây sitî scrît, ezès dictionnaires nerén. Est ç' on mot oyous des temoens da Lalloux, ou on noûmot k' il a luminme foirdjî ? On nel sârè mây.

Et les pus djonnes ?

Dji vos candje di raploû. E 2017, al fiesse des lingaedjes walons a Nameur, n' aveut-st ene ronde tâve avou l' tinme « Pocwè scrire e walon å djoû d' ouy ? ».

Jean-Luc Fauconnier dijha l' sinne : « Po Bén scrire e walon, el fât awè oyous djâzer estant djonne. Dji n' croe nén k' on pôre co aveur des bons scrijheus, asteure k' i gn a pus nolu ki djâze walon dins les manaedjes u sol rowe. »

Portant, la ene nouvine di moes, Djozé Schoovaerts, nosse dessineu des bindes d' imådjes (BI), m' evoya-st on djonne ki fihent des ratournaedjes di BI e walon (Dôna l' Canârd [Donald Duck]). Come di djusse, i va cweri après les mots et pâr des ratourneures dins l' DTW (p.18). Po les codjowaedjes, i les va-st aveuri sol codjowoe [programme de conjugaison] da Pablo Sarachaga. Vola çou k' ça dene :

- Dôna : Nos dmorans vaici, racrapotés dins nosse fayêye pitite barake a ratinde el djoû d' Noyé come des biesses.

- Djodjo l' neveu : Awè ! Et les ôtes djins sont-st al montinne, dins leus tchalets, avou del

nive et des sapéns a rlaye.

- O ! c' est rén, ça ! Nos pôris fé ene bele fiesse al mâjhon eto, si dj' n' aveu nén l' pougn djus.

- Ki djhoz ? N' avoz waire di liârd po nos atchter des bistokes ? (fén d' ridjaedje).

Dj' a-st a poenne bodjî l' ortografe do passaedje cial padzeu. On pout vey :

* ki li scrijheu eploye li rfondou, pask' i gn a k' avou ça k' il a del « sâvrité ortografike », pal voye des scrijhas do DTW et do Wiccioneire. Dji lyi a-st atâvlé di rmete ses bouyotes [bulles] e lidjwès po ene bate di scrijhaedje, mins ça a stî « niète ! Dji m' aschene a scrire e rfondou, ci n' est nén po-z esse eplaidî e lidjwès. »

* k' i n' cwirt nén a shuve on metou accint do walon : « el djoû » est carolo, « ki djhoz ? » sins pronos sudjet, c' est do namurwès, et « awè » do lidjwès.

* k' i prind les cognes sorwalondes [éloignées du français] po « montinne » u « tchalet ».

* k' i va rcweri des belès ratourneures come « awè l' pougn djus ». Oudon : come dins l' bouyote ki shût :

Ça m' rapinse èn ôte djonne waloneu, ki ratourna e walon (a 22 ans) « Pays de Charleroi » da Djâke Bietrand, avou cisse fråze ci : « Dj' a, di sacwants corons, veu les **caliguluks**, [les merveilles] ». Et sifwaitmint rapexhî on mot d' Mâmdiy do motî Villers di... 1793.

Come cwè...

Lucien Mahin, ataké li 29 di may et fwait el 22 d' aousse 2022.

Djiblou, li 10 di setimbe

Cåbaret walon

L' uzance kimincive a s' piede. Vo l' la raskepieye gråce a l' eterprindance da Djåke Desmet. Vocial li programe, po-z î priyî nos abounés êndjolikes.

Après-nonne (matinée)

A 3 eures après prandjire : 1. Jany Paquay ki prezintrè les ârtisses; 2 & 3. Jacques Desmet et Annie Lengelé, po deus sketch; 4. Guy Mars po s' « wan men chô; 6 a 9 les minmes ki rvegennut avou des rireyes; (Intrake); 9. Les copixhes avou des tchansons po ls efants da Marie-France Gilles; 10 Souzane Mahin tchantant l' Tchant des Walons; 11 Arsinne

Burny po Televeye; (Intrake) 12. li binde « Wôrs des rayes » (Dominike Heymans et ses soçons).

Shijhe (swerêye)

A 7 eures al nute : 13. Willy Marchal et Léon Jadot (viyès tchansons e walon); 14 Vincent Delire (nouvès tchansons da sinne); 16. Albert Roulive.

Racsegnes : jacky241243@gmail.com

Letes di lijheus

Jean Hamblenne : Merci po vosse conte-rindou sol Novea Testamint e l' Rantoele 102. Vos avoz veyou djusse : dji so fén binâjhe d' aveur eplaidî eshonne des scrijhas Feller et des rfondous.

Oyi (p. 17), li djournêye des lingaedjes walons a Mâtche, elle a stî clapanmint adjinçnêye. Damadje k' i mankéve Goffart et... Mahin !

Bravo pol Rantoele ki dj' lé todi pus voltî.

Gros betchs a Suzane ki prind tot doûçmint ene plaeece dins l' pitit monde des waloneus !

Jacques Servotte : Dins saquants djoûs, li pris « Namosa de Prométhéa » s'ra r'mètu à « La

Joselyne Mostenne : Dji « djouwe » brâmint avou lès « Cahiers wallons », savoz, èt lès lire surtout ! I m'a falu rachetè dè provisions di « mârque-paudjes »... Gn-a dè auteûrs qui dj'in.me vramint bin, come Christiane Binamé, Jean Colot, Alain Baume... Tènowète, dji faîs dè fotocopiyes po lès soçons l'zî fè lire.

Maîs, po fini, quausu tos lès tecses si r'son.nèt. On zî cause do ví tims èt d'sès-ûsances, do l' guère, dè-èglîjes èt dè curés, dè biatés do l' campagne... Jamâis dji n' pôrè scrîre come

« Maison de la Laïcité » di Nameur èt... à mi. C'èst pou fé ène èsculture di bronze qui s'ra mètûe è plin mitan d' Nameûr, auzès crwèssemint des reuwes dè Carmes èt dè Croisiers. L' èstatûwe si lome è walon : « Atélé ».

Joëlle Spierkel : On-ôte bone novèle c'èst qu' « Astérics' mon lès Walons » rêchereut au coron d' l'anéye. Èchone...è walon d' Lîdje èt d' Nameur.

zèls, avou on ritche vocabulaîre èt dè bèlès toûrnûres, maîs... li vou dj' ? Çu qui m' plaît, à mi, c'èst di scrîre — come djî cause — dè pasquées d'asteûre. Èpwis, lès djîns do l' maujon causint simplèmint, avou dè mots « d' tos lès djoûs » qui tot l' monde compurdève.

C'èst vraî qu'î gn-a dè bèlès ratoûrnûres maîs, por mi, i 'nnè faut nin d' trop. « Trop d' ratoûrnûres, touwe li ratoûrnûre... ». Dji laî sovint toumè lès brès d'vant dè tecses télémint malaujîs à comprinde qu'î vos faut on live di mots po chaque ligne ! Ça n'èst pus plaijant èt ça n' mi dit pus rin d' lire do walon.

Waloneu revoye

Henri-Thomas Maron, c' esteut on binamé scrijheu et mwaisse di walon a « Nosse Lingaedje » a Lidje. Il aveut skepyî a Sârt-dilé-Spâ e 1929. Il a rployî ses foixhes li 23 d' nôvimbe 2021 a Djoupeye.

Gn a pupont d' croeijhlés mots dins « La Walonne » !

Âdvins (II)

May 40, et dvant (Bob Djeråd)	p. 13
C' est cwè, l' vicant, po Toumas Gaspâr ?	p. 14
Roman istorike da Djâke Wargnî	p. 15
Live sicolrece da Djowele Spierkel	p. 15
Tuzaedje so les scrijheus (Louline Voye)	p. 16
Câbaret walon a Djiblou (do Mâjhni)	p. 17
Letes di lijheu-se-s / doû d' on waloneu	p. 17
Crakes del Blawete	p. 18
Sol Daegntoele waloncâzante	p. 18
Et l' nute s' a stindou (binde d' imådjes da Djozewal) (IX & X)	p. 19-20

Les crakes del Blawete

Boune novele

Tot-z atacant s' djounêye d' ovraedje, ene sicretaire dit a s' patron :

- Mwaisse, dj' a-st ene boune ey ene mâle novele.
- Ebén, atakez avou l' boune !
- Vos n' estoz nén sterile !

Beaté nén rtrovêye

C' est ene mame ki rarive a s' mâjhone, et dire a s' gamén :

- Coucou, vo m' rila !
- Wice esteuss, mame ?
- Dji t' l' a dit, dj' a stou a l' esteticyinne.
- Awè, mins c' est cwè ene esteticyinne ?
- C' est ene dame ki m' rifwait bele !
- A ! ey ele n' esteut nén la ?

Contribucions po les rivnous (d' vacances ?)

C' est ene cope ki rvént d' vacances.

Leye : - On rvént d' vacances et çou k' on voet todroet e l' boesse âs letes, c' est les contribucions a payî.

Lu : - C' est po çoula k' ça lome « contribucions po les rivnous » !

C' est nén di s' fâte si les gurnouyes n' ont pont d' cawe

C' est ene djonne crapåde ki rintere e s' mâjhone, tote binâjhe, et dire a s' galant :

- Mamour, ké bouneur ! dji rawåde famille.
- C' est l' vrai ? Clapant ! respond l' galant.
- Et l' mî, c' est ene djermale.
- Oufti ! Kimint l' saiss dedja ?
- Bén, dj' a fwait on tess di poirteure. L' apoticâre m' a vindou on pak di deus et i sont pôzitifs tos les deus !

Sol Daegntoele waloncâzante

L' Aberteke

<http://aberteke.walon.org>

Roman nén eplaidî da Djôzef Mignolet (a môde di fouyton) ; fimes del tévé waloncâzante, vis limeros del Rantoele.

L' eciclopedeye Wikipedia

aveut **11 586** ârtikes (â 2 d' setimbe 2022); <http://wa.wikipedia.org>.

Wiccioneaire

Tos les mots d' totes les langues esplikés e walon : <http://wa.wiktionary.org>

N aveut **29 024** ârtikes â 2 d' setimbe 2022, inte di zels, 24 497 fok pol walon. Li diferince, c' est des mots di ds ôtes lingaedjes, respplikés e walon.

Wikisourd

<https://wa.wikisource.org/>

Biblioteke di tecses e walon dins totes les ortografeyes (vis sistinmes, scrijhas d' oteur, Feller, Rifondou).

DTW

Dictionaire di tot l' walon: <https://dtw.walon.org/>.

Â 2 d' setimbe 2022, gn av **33 684** intrêyes.

Berdelaedjes

<http://berdelaedje.walon.org/>

Noveles ; dimande di mots ; kesses so li rfondaedje ; tecses di scrijheus dins leu mwaisse ortografeye.

Li waibe des rvuees walones

Pådje del Rantoele-gazete

<https://www.revues.be/li-rantoele>

Payis condruze et walon

Djâspinreye Fesbok foirt ovrante [active]

<https://www.facebook.com/groups/320720301353997/>

Sol tévé waloncâzante (VoBuzé [Youtube])

Veyâve a pârti d' l' Aberteke (<http://aberteke.walon.org>) u so ene ricwirrece (Gogueuye u ene ôte) tot tapant Youtube / walon / Lucien Mahin.

Dierinnmint : deus scoles di walon, ene sol betchete [préfixe] ri- et l' ôte sol viebe dins l' frâzlete rahourece [proposition relative].

Djâzante waibe des pârlers d' Beldjike

<https://atlas.limsi.fr/?tab=be>

Racourti des imådjes di dvant

Dj' estans e 1815. Emile Colot, on Walon d' Lene (Åssôrt), ki s' aveut-st egadjî dins l' ârmêye francesse, si rtrouve Holandès après l' batreye di Brinne-l'-Alou [b. de Waterloo]. I rwangne si novea payis, tot rpassant pa l' lye Corsike [Corse]. Mins...

Dj' a yeu bea fé : l' ouxhî a vnou, et m' vinde tot l' sint-friskin.

I n' mi dmeure pus ene fayeye mastoke. C' est l' vijhén k' a touwé mes parints

I m' vos fât rvindjî !

Et si vos vs marixhrîz ? Motoit k' ça n' vout nén dire tcherete

Avâr ci, il est tot seu a poleur vôter et il a ene nindje di rénnvâts po l' wårder a houte di tos les cis ki lyi vôrênt fé des mizeres !

Prinde pårt a ene rivindje ? I fât tuzer on pô divant d' s' egadjî. El tins d' fé ene pitite pârteye di tchesse...

Vént on djoû d' end awè s' sô di saetchî so tot çki bodjî

C' est decidé ! Djî va daler avou Bizete sayî d' arindjî les bidons e s' vijaedje

Avoz des rujhes ? Djî vos pou aidî. Dj' a l' bresse long

Grâces ! Mins les afwaires d' oneur ni s' polnut nén fé arindjî pa des pouûsants.

Di cwè djâze-t ele ?

Djî vos l' va dire inte cwate ouy

... il î rtrouve ene djouguete [cantinière], Bizete, k' esteut avou lu e l' ârmêye. Ça n' arindje waire li feye di si ancyn oficî, ki s' a-st amouraedjî d' lu, après leus recitaedjes di powinmes antikes. Nost Emile, lu, est so balance, aprume cwand Bizete li hole por lu aler rvindjî s' pa, k' âreut stî dischindou pâ mayeur did la.

